

SENSURILE ÎNTREBĂRILOR PRIVITOARE LA VIAȚĂ

John Wisdom

Când te întrebi „Ce sens are viața?”, începi să-ți pui și problema dacă această complexă, ambiguă și derutantă întrebare are vreun sens în sine. Și într-adevăr unii oameni au afirmat cu îndrăzneală că această întrebare nu are nici un sens. Eu cred însă că această afirmație este o greșeală. Dar e o greșeală justificată. Și sper că, analizând justificarea ei, putem începe să remediem greșeala și astfel să ajungem să înțelegem că, indiferent dacă viața are sau nu vreun sens, nu este absurd să te întrebi dacă îl are. Înainte de toate, așadar, ne vom întreba ce i-a făcut pe unii oameni să creadă că tot acest tip de cercetare e lipsit de noimă?

Există o poveste veche, care sună cam așa: un copil întreabă pe un bătrân: „Cine susține lumea? Cine susține toate lucrurile?”. Bătrânul răspunde: „Un uriaș”. Copilul întreabă: „Și cine-l susține pe uriaș? Trebuie să-mi spui cine-l susține pe uriaș”. Bătrânul răspunde: „Un elefant”. Apoi copilul întreabă din nou: „Și cine-l susține pe elefant?”. Iar bătrânul răspunde din nou: „O broască țestoasă”. Atunci copilul spuse: „Încă nu mi-ai spus cine le susține pe toate; căci atunci

cine o susține pe broască?”. Bătrânul îi spuse: „Pleacă și nu-mi mai pune atâtea întrebări”.

Din această poveste vedem cum se poate ca o întrebare care pare foarte logică și semnificativă să se dovedească a fi absurdă, lipsită de sens. Când ne punem mereu întrebarea „Pe ce se sprijină acest lucru?”, e posibil să dăm un răspuns rezonabil. De pildă, pe ce se sprijină cartea cea mai de sus dintr-o casă construită din cărți de joc? Pe cărțile de sub ea, care se sprijină la rândul lor pe cărțile de dedesubt. Dar pe ce se sprijină *toate* cărțile? Pe masă. Pe ce se sprijină masa? Pe podea și pe pământ. Dar întrebarea „Pe ce se sprijină toate?” e absurdă, e fără sens, ca și întrebarea „Ce este mai mare decât cel mai mare lucru din lume?”. Și e ușor de văzut de ce întrebarea „Pe ce se sprijină toate?” e absurdă. Ori de câte ori punem întrebarea „Pe ce se sprijină obiectul A sau obiectele A, B, C, putem răspunde numai prin numirea altor lucruri decât obiectul A sau obiectele A, B, C, despre care am formulat întrebarea „Pe ce se sprijină acesta sau acestea?”. Dacă e să răspundem la această întrebare, trebuie să numim un obiect oarecare D, diferit de obiectele care reprezintă subiectul întrebării noastre, și trebuie să spunem că *acest* obiect este cel care le sprijină. Dacă prin expresia „toate lucrurile” înțelegem absolut toate lucrurile care există, atunci este evident că nu mai există nimic în afara acestora despre care să ni se pună întrebarea „Pe ce se sprijină totul?”. Prin urmare, orice răspuns la această întrebare se va contrazice singur, ca de altfel orice alt răspuns la întrebarea „Ce e mai mare decât cel mai mare lucru din lume?”. Astfel de întrebări sunt absurde sau, dacă vreți, stupide și fără noimă.

La fel, când se întreabă „Ce înseamnă acest lucru?”, răspundem folosindu-ne mereu și mereu de alți termeni. Imaginați-vă, de pildă, o ceartă pe stradă. Un om îl lovește pe un altul în falcă. Vine în grabă un polițist. „Ei bine”, spune el, „ce înseamnă toate acestea?”. El vrea astfel să afle ce i-a determinat să ajungă la ceartă, ce anume a cauzat-o. Nu e suficient să-i spunem polițistului: „E o ceartă” și-atât, pentru că aceasta o știe și el. El vrea să știe ce a fost înainte de ceartă, ce anume a stârnit-o. Pentru a-i răspunde, trebuie să menționăm altceva decât cearta însăși. Să presupunem din nou un om conducând un automobil, care vede în față un semn de circulație, un steag roșu sau, poate, un cap de mort. „Ce înseamnă asta?” întreabă el, dorind astfel să știe ce indică semnul. Pentru a-i răspunde, trebuie să menționăm ceva diferit de semnul însuși, cum ar fi, de exemplu, «curbă periculoasă». Să ne imaginăm un doctor care vede o erupție puternică pe fața pacientului său. Este uimit și se întreabă în sine: „Oare ce-o fi însemnând asta?”. El vrea să știe fie care a fost cauza ciudatelor simptome, fie ce prevestesc ele, fie amândouă. Oricum, pentru a răspunde la această întrebare, el trebuie să afle ceva care a fost sau care urmează să apară și care se află în afara lucrului despre care se pune întrebarea: „Ce-o fi însemnând asta?”. Această nevoie de a privi înainte sau după pentru a răspunde la o întrebare de felul: „Care este sensul acestui lucru?” este o trăsătură atât de comună, atât de caracteristică a unor astfel de întrebări, încât e firesc să credem că, dacă se dovedește că e imposibil să răspundem la această întrebare în acest fel, atunci întrebarea nu are nici un sens. Dar ce se

întâmplă când ne întrebăm „Care este sensul vieții”?

Cineva ar putea să răspundă că sensul, semnificația acestei vieți actuale, a acestei vieți de pe pământ, se află într-o viață viitoare, în ceruri. Foarte bine, dar imaginați-vă o persoană insistentă replicând: „Dar eu am întrebat care este sensul *întregii* vieți, al vieții de aici și de dincolo, de acum și de apoi. Care este sensul tuturor lucrurilor de pe pământ și din ceruri?”. Putem oare spune că această întrebare este absurdă pentru că nu poate exista nimic dincolo de toate lucrurile, iar orice răspuns la întrebarea „Care este sensul tuturor lucrurilor?” trebuie să indice ceva dincolo de toate lucrurile?

Să ne închipuim că intrăm într-un teatru după începerea unei piese și suntem obligați să plecăm înainte de sfârșitul ei. Atunci putem fi nedumeriți privitor la partea din piesă pe care o putem vedea. Ne putem întreba „Ce înseamnă asta?”. În acest caz vrem să știm ce a fost înainte și ce a urmat părții pe care am văzut-o, pentru a înțelege partea pe care am văzut-o. Câteodată însă, chiar dacă am văzut și am auzit o piesă de la început până la sfârșit, suntem totuși nedumeriți și mai întrebăm ce înseamnă tot acest lucru. În acest caz, noi nu întrebăm ce a fost înainte sau ce va urma și nu ne interesăm de nimic din afara piesei în sine. Punem aici, dacă vreți, o întrebare foarte diferită de aceea pe care o formulăm cu cuvintele „Ce înseamnă acest lucru?”. Noi punem, totuși, o întrebare în adevăratul înțeles al cuvântului, o întrebare care are sens și nu e absurdă, întrucât cuvintele noastre exprimă dorința de a pricepe caracterul, semnificația întregii piese. Ele mărturisesc că încă n-am

priceput acest lucru și reprezintă o chemare în ajutor în acest scop. Această piesă este o tragedie, o comedie sau o poveste spusă de un nătâng? Caracterul ei este atât de complex, atât de greu de decodificat, iar interpretarea noastră încă atât de nepotrivită, încât nici nu știm ce să spunem, cu atât mai puțin dacă să o considerăm bună sau slabă. Dar această întrebare nu este lipsită de sens. Și, tot așa, nici întrebarea „Care este sensul tuturor lucrurilor?” nu este o întrebare lipsită de sens. Bineînțeles, în acest caz nu am asistat la întreaga piesă, ci avem doar o idee în linii mari despre ceea ce a fost înainte și ceea ce va urma după acea mică parte de istorie la care am asistat. Dar, prin cuvintele: „Care este sensul a tot ce se întâmplă?”, încercăm să găsim ordinea în drama Timpului. Întrebarea se poate plasa dincolo de puterea noastră de a răspunde. Un copil poate fi capabil să înțeleagă, să prindă sensul unei piese simple și să fie incapabil să înțeleagă, să prindă sensul unei piese mai complexe și mai subtile. Dar nu spunem prin aceasta că, atunci când pune întrebarea „Ce înseamnă asta?” cu referire la o piesă mai amplă și mai complexă, întrebarea lui este lipsită de sens, nici măcar că este lipsită de sens pentru el. El a întrebat și chiar a și răspuns la o asemenea întrebare în situații mai simple, cunoaște efortul, felul de a se mișca al minții impus de o asemenea întrebare și nu vom spune că o întrebare este fără sens pentru el numai pentru că nu este încă în stare să ducă la bun sfârșit acel tip de mișcare (a minții) necesar pentru a răspunde la o întrebare complexă din genul respectiv. Nu vom spune că o întrebare din matematică situată în prezent dincolo de puterea noastră de a răspunde

este lipsită de sens pentru noi. Cunoaștem tipul de procedură pe care ea îl presupune și putem face eforturi care să ne apropie tot mai mult de răspuns. Putem găsi sensul care se află nu în exteriorul, ci în interiorul entităților complexe, dar totuși limitate, fie acestea drame ale artei sau ale vieții reale. Când ne întrebăm „Care este sensul tuturor lucrurilor?” suntem puși în încurcătură și nu avem acea intuiție a ordinii lucrurilor pentru care ne exprimăm dorința când punem acea întrebare. Dar aceasta nu face ca întrebarea să fie lipsită de sens și nici nu face imposibilă înaintarea către un răspuns.

Trebuie însă să reamintim că ceea ce se numește îndeobște a răspunde la o asemenea întrebare nu înseamnă a da un răspuns. Vreau să spun că nu putem răspunde la o asemenea întrebare în forma: „Sensul este acesta”.

O astfel de idee despre forma pe care trebuie s-o ia răspunsul la o întrebare ne poate arunca într-o nouă disperare, făcându-ne să simțim că nu putem face nimic în privința răspunsului la o întrebare de tipul: „Care este sensul tuturor lucrurilor?” numai pentru că nu suntem în stare să rezumăm rezultatele noastre într-o frază sau o formulă.

Când întrebăm care este sensul acestei piese de teatru sau al acestui tablou, nu putem exprima înțelegerea la care ne-ar putea conduce această întrebare sub forma unei liste a exact acelor lucruri din piesă sau din tablou care le conferă sens. Nu. Sensul se sustrage unui asemenea inventar. Dar aceasta nu înseamnă că nu ne putem găsi cuvintele. Ele ne pot totuși ajuta, cu condiția să nu așteptăm de la ele mai mult decât pot face.

O persoană care este întrebată ce găsește atât de detestabil sau de agreabil la o altă persoană poate înlesni, cu ajutorul cuvintelor, înțelegerea sa și a noastră în legătură cu ce anume a determinat-o să judece astfel. Dar nu va face decât să se inducă în eroare și să facă același lucru cu noi, dacă va susține că vorbele sale dau seama în întregime despre tot ce e vorba acolo.

Același lucru se întâmplă când ne întrebăm ce se află în toate lucrurile încât le face atât de bune, atât de rele, atât de mărețe sau atât de demne de dispreț. Nu trebuie să ne așteptăm ca răspunsul să poată fi dat într-un singur cuvânt sau într-o listă explicită. Dar aceasta nu înseamnă că nu putem face nimic în încercarea de a răspunde la aceste întrebări și nici că nu ne vor ajuta cuvintele. Desigur, istoricii, oamenii de știință, profeții, dramaturgii și poeții au spus multe lucruri care vor ajuta pe oricine își pune întrebarea: Este oare drama timpului lipsită de sens ca poveste spusă de un nătâng? Sau nu e lipsită de sens? Iar dacă nu e lipsită de sens, este ea o comedie sau o tragedie, un triumf sau un dezastru, sau este ea o mixtură în care dulcele și amarul sunt amestecate pentru vecie?

SENSUL VIEȚII

Richard Taylor

Nu e ușor să găsim un răspuns la întrebarea dacă viața are sau nu un sens și, cu cât ne concentrăm mai mult asupra acestei probleme, cu atât răspunsul pare să ne ocolească mai tare sau, pur și simplu, să ne scape. De multe ori renunțăm, evitând-o ca pe orice întrebare dificilă pe care, neputând-o suprima, ne putem preface cel puțin c-am uitat-o. Și totuși, orice persoană rațională recunoaște că aceasta este o întrebare esențială, care presupune un răspuns elocvent.

Dacă ideea sensului vieții e greu de înțeles în acest context, căci nu știm la ce anume ne va conduce un posibil răspuns, atunci ideea lipsei de sens a existenței ar fi mai accesibilă. Bunăoară, dacă ne-am contura imaginea clară a unei existențe lipsite de sens, am putea ajunge la un anumit rezultat în ceea ce privește întrebarea inițială, comparând această imagine cu reprezentarea propriei vieți și analizând concluziile obținute.

Lipsa de sens a existenței

Exemplul perfect al unei existențe lipsite de sens îl găsim în vechiul mit al lui Sisif. Să ne amintim că Sisif, trădând secretele divine, a fost condamnat de zei să rostogolească până în vârful unui munte o stâncă, de unde aceasta cădea imediat, împinsă de propria-i greutate, și Sisif trebuia s-o urce iarăși, pentru ca aceasta să cadă din nou și tot așa, la nesfârșit. Iată imaginea unei munci zadarnice, a unei existențe fără sens, care nu se va sfârși vreodată. Nu va fi răscumpărată nici măcar de moarte, care, chiar dacă nu săvârșește ceva, poate încheia măcar acest ciclu. Dacă ni l-am imagina pe Sisif chinându-se așa pentru o vreme, fără a înfăptui nimic, pentru ca apoi, doborât de oboseală, să renunțe în cele din urmă și să se îndrepte spre ceva mult mai promițător, atunci lipsa de sens a acestui capitol din existența sa nu ar mai fi atât de dezolantă. Ar putea fi mai degrabă considerată un vis întunecat și teribil, din care eroul s-ar putea trezi la lumină și la realitate. Numai că Sisif nu se trezește, căci aici nu e vorba de nici un vis. Zadarnica lui muncă îi reprezintă realitatea și viața, care, lipsită de sens, continuă însă la nesfârșit. Prin munca sa, Sisif nu realizează nimic, afară doar de faptul că are de făcut mereu și mereu același lucru. Chiar dacă face un pas sau o sută, sau o mie, nu va primi nici un semn că va fi vreodată izbăvit de păcatul împotriva zeilor care i-a adus această soartă. Nimic nu rezultă din munca sa, absolut nimic.

Acest mit i-a atras întotdeauna pe oameni pentru nenumăratele sale semnificații. Anticii credeau că el simbolizează veșnicul răsărit și apus al soarelui, iar alții îl asociau cu neîncetata rosto-

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
SENSURILE ÎNTREBĂRILOR PRIVITOARE LA VIAȚĂ – John Wisdom	7
SENSUL VIEȚII – Richard Taylor	15
Lipsa de sens a existenței	16
Lipsa de sens a vieții	20
Sensul vieții	25
VERSIUNEA MEA ASUPRA VIZIUNII CREȘTINE CU PRIVIRE LA SENSUL VIEȚII – Andrzej Grzegorzcyk	31
CREZUL UNUI OM DE ȘTIINȚĂ UMANIST – Julian Huxley	37
ESTE POSIBILĂ VIAȚA DUPĂ MOARTE? – C.J. Ducasse	49
De ce dorim viața după moarte	50
Argumente împotriva supraviețuirii	51
Analiza acestor argumente	54
Supoziția ascunsă pe care se bazează argumentele contra nemuririi	60